

«اعتماد السلطنه» است. اعتماد السلطنه که از رجال دربار ناصرالدین شاه بود، در روزنامه خاطرات خود، وقایع سیاسی و اتفاق های دربار را در ۱۵ سال آخر عمرش که شامل سال های ۱۲۹۸ تا ۱۳۱۳ قمری می شود ثبت کرده است. وی چون به دربار شاه راه داشت، نکته های قابل توجهی از زندگی رجال، وضع اجتماعی، زدوبندهای سیاسی و مسائل پشت پرده به نگارش در آورده است.

قصه پردازی بر اساس این نوشته ها و خاطره ها چه به لحاظ تاریخی و اجتماعی و چه به لحاظ به وجود آوردن زمینه های قصه پردازی دست نویسنده ها را در پرداختن به این دوره تاریخی باز می گذارد و با استقبال فیلمسازان و فیلمنامه نویسان مواجه می کند.

جهانگرد

ناصرالدین شاه به ابتکار میرزا حسین خان سپهسالار در حدود سال های ۱۲۵۰ شمسی به سفر فرنگ رفت و با پیشرفت های اروپاییان هم عصر خود از نزدیک آشنا شد. حدود ۵ سال بعد هم این سفر مجدداً تکرار شد و باعث شد شاه قاجار با بسیاری از مظاهر پیشرفت و مدرنیزاسیون از نزدیک آشنا شود. رهورد این سفرها عملاً سبب پایه گذاری حرکت به سمت مدرنیزاسیون در ایران شد. در طی این سفرها شاه به مجالس رقص، کنسرت ها و نمایش ها رفت و با چهره های سرشناس و هنرمندان گفتگو کرد و حتی با مردم عادی نیز به گپ و گفت می پرداخت. این سفرها هزینه های مالی سنگینی به دولت و مردم وارد می کرد و این کسری ها از افزایش مالیات و استقراض از دولت های خارجی پوشش داده می شد. اما منافع زیادی هم نصیب جامعه ایران کرد. ورود دستگاه های ضرب سکه، چاپ اولین تمبرهای پست ایران، بنیان گذاری پلیس، تغییرات گسترده در شهرسازی و برداشتن دیوارهای شهر، ساخت اولین موزه، ساخت اولین باغ وحش و بنیان گذاری خیابان لاله زار و تغییر در نظام دولتی و حذف مقام صدراعظمی و تشکیل کابینه به سبک دولت های اروپایی بخشی از این تغییرات هستند. این تغییرات اگر چه با نابه سامانی های سال های پایانی سلطنت قاجار و در گیرودار انتقال از خاندان قاجار به پهلوی چندان نتوانست نقش پررنگی ایفا کند اما عملاً تأثیر خود را در سال های آغازین سلطنت رضاشاه پهلوی نشان داد.

مجموعه خروجی این اتفاقات که در خاطرات شخص ناصرالدین شاه و یا مکتوبات باقی مانده از آن دوران ثبت شده و به دست نسل های بعدی رسیده است زمینه ساز روایت های زیادی شده است که پایه گذار فیلم ها و سریال های مختلفی شد.

هنرمند هنرشناس

آن چه که سلطان صاحبقران را از اخلاف و اسلافش به نوعی متمایز می کند، اهل هنر

از وقایع مربوط به قتل امیر کبیر و صدور فرمان آن تا پیشیمانی شاه از این دستور داستان ها و افسانه ها و روایت های تاریخی زیادی موجود است که شاخک نویسندگان را به آن حساس می کند.

حرمسرای ناصری

یکی از معروف ترین ویژگی های ناصرالدین شاه، حرمسرای پسر و پیمان و داستان های افسانه ای است که از روابط ناصرالدین شاه زنان زیادی را به صورت عقد دائم و یا صیغه به ازدواج خود در آورد. این زنان که تعداد آن ها از ۸۰ تا ۱۱۰ زن ذکر شده است در حرمسرای زندگی می کردند که تا ۱۰۰۰ زن اعم از زنان شاه، زنان متعلق به دربار و کنیز و مباشران این زنان را در خود جا می داد. در بین این همسران دائم و صیغه ای تعدادی از آنان زنان مشهوری شدند که شاید بتوان گفت افسانه ای ترین و مشهورترینشان همین خدیجه خانم تجریشی ملقب به جیران است. مشهور عاشق او شد و ازدواجی از سر عشق و عاشقی داشتند. زنی که بخشی از شهرتش را مدیون جسارت و سنت شکنی هایش است. تسلط به سوارکاری و تیراندازی، سخنوری و تلاش برای اثرگذاری در روابط سیاسی از مؤلفه های شهرت این همسر صیغه ای شاه قاجار است. گلین خانم نخستین همسر ناصرالدین شاه، خجسته خانم تاج الدوله، شکوه السلطنه مادر مظفرالدین شاه، ستاره خانم تبریزی که همسر عقدی شاه بود اما با تبدیل عقد دائم به موقت شاه توانست جیران را به عقد دائم خود در آورد، مشهورترین زنان ناصرالدین شاه هستند. این روابط پیچیده و تعدد زنان در حرمسرای شاه وقتی با نقش آفرینی برخی از خواجه های حرمسرا ممزوج شود، خوراک مناسبی برای آفریدن قصه ها و افسانه هایی است که یک سرش به شاه قدر قدرت قاجاری می رسد.

دست نوشته ها

از شخص ناصرالدین شاه خاطرات روزانه ای به جا مانده است که بسیاری از روابط درون دربار و وقایع سیاسی و اجتماعی دوران را از زاویه نگاه شخص اول مملکت پوشش می دهد. نزدیکی دوران ناصری به روزگار ما و رسیدن این خاطرات بلاواسطه باعث شده است که این خاطرات به خمیرمایه درام های زیادی حول محور قیله عالم تبدیل شود و داستان پردازی در خصوص شخصیت این پادشاه را آسان تر کند. به گواهی تاریخ ناصرالدین شاه اولین شاه ایرانی است که خاطرات روزانه خود را به رشته تحریر در آورده است و قلم جذاب و طنز شاه به اهمیت و جذابیت آن افزوده است.

از سوی دیگر وجود کتاب ارزشمند روزنامه خاطرات اعتماد السلطنه که متن خاطرات محمد حسن صنیع الدوله ملقب به

را به شکلی فجیع به قتل رساند و از رموز مملکت داری هیچ نمی دانست و به فرومایگان و بادمجان دورقاب چین ها بها می داد را تصویر می کند. واقعیت این است که ناصرالدین شاه قاجار، برخلاف تصویری که از او قالب شده است، انسان ناآگاه و بی خبری نبود و در قیاس با شاهان قاجار و اکثر شاهزادگان و والیان وقت، حتی یک سر و گردن هم در آشنایی با اوضاع جهان و ظرایف عرصه سیاست ایران، از آن ها بالاتر بود. ناصرالدین شاه در اسناد به جامانده فردی هنرمند و هنردوست، علاقه مند به اصلاح امور مملکت، آشنا به زبان های فارسی، عربی، انگلیس، روسی و فرانسه (تا این حد که اولین لغت نامه فرانسه به فارسی توسط شاه تدوین شد)، بنیان گذار مدرنیزاسیون، کسی که در خلال وقوع انقلاب صنعتی که همه حکومت ها را با بحران مواجه کرد، ۵۰ سال مملکت داری کرد و علاقه مند به علوم جدید به نظر می رسد. ناصرالدین شاه واقعی تاریخ کدام است؟

اگر بدون این که وارد مطالعات تاریخی و یا جامعه شناسی تاریخی بشویم بخواهیم پاسخی به این پرسش بدهیم دلایل مختلفی را می توانیم برشمردیم که این پادشاه را در زمره محبوب ترین شخصیت های تاریخی نزد فیلم سازان و فیلم نامه نویسان قرار می دهد. در این یادداشت تلاش می کنیم به دلایل این محبوبیت اشاره کنیم.

سلطان صاحبقران

دوره سلطنت ناصرالدین شاه قاجار حدود ۴۸ سال طول کشید و پس از شاپور دوم ساسانی (حدود ۷۰ سال) و تهماسب اول صفوی (حدود ۵۲ سال) طولانی ترین دوره پادشاهی در میان تمامی شاه های تاریخ ایران را داراست. او به افتخار نیم قرن سلطنت بر ایران، خود را صاحبقران نامید. این دوره طولانی سلطنت سبب شد که حوادث مختلفی در دوران پادشاهی او رخ دهد و تعدد حوادث سیاسی خود زمین ساز بروز و ظهور درام های متفاوتی می شود که می تواند شکلی افسانه ای به دوران سلطنت ناصرالدین شاه بدهد.

امیر کبیر

میرزا محمد تقی خان فراهانی، نخستین صدراعظم ناصرالدین شاه بود که لقب امیر کبیر را دریافت کرد. امیر کبیر به واسطه اصلاحات گسترده ای که در نظام حکومت داری و مسائل اجتماعی پدید آورد یکی از محبوب ترین رجال سیاسی تمام تاریخ نزد ایرانیان است. تمام دوره صدارت امیر کبیر در دوره زعامت ناصرالدین شاه گذشت و بنیان بسیاری از نهادها در دوره او رخ داد. زندگی امیر کبیر به واسطه ارتقاء در اثر سخت کوشی و هوش و فراست و رسیدن از یک کودک کارگر به مقام صدراعظمی همواره زبانزد بوده است. این زندگی پرفراز و نشیب در نهایت به قتل در ناک انجامید که به واسطه سعایت بدخواهان و به فرمان ناصرالدین شاه انجام شد.

بزرگ ترین مشکل سریال «جیران» این است که بین پایبندی به واقعیت های تاریخی و یا روایت شخصی فیلم ساز مردد مانده است و این سبب بروز اشتباهات متعدد تاریخی شده است که می توان در یک مقاله مفصل به آن پرداخت. آن چنان که می توان اشاره کرد علی رغم این که بنا به روایت سریال، عقد شاه و جیران پس از قتل امیر کبیر رخ داده است اما در اسناد و روایات متقن تاریخی، امیر کبیر در زمان ازدواج جیران و ناصرالدین شاه زنده بود و مقام صدراعظمی را بر عهده داشت